

2. Timeout: coronapandemin och idrotten

Inledning

I slutet av december 2019 spreds uppgiften att den kinesiska staden Wuhan i provinsen Hubei fått ett utbrott av en ny typ av viral luftvägsinfektion, sedermera benämnd covid-19. Virusets bakom sjukdomen – SARS-CoV-2, tillhörande gruppen coronavirus – visade sig vara mycket smittsamt och snart noterades nya utbrott, först i Kina, sedan i övriga Asien och därefter över hela världen. Den 11:e mars 2020 meddelade Världshälsoorganisationen (WHO) att spridningen av coronaviruset utvecklats till en pandemi. Samma dag meddelade Folkhälsomyndigheten att Sverige fått ett första dödsfall och att viruset nått samhällsspridning i flera delar av landet.

Många länder i världen valde att bekämpa smittspridning genom en närmast fullständig nedstängning av sina samhällen och en tvångsisolering av medborgare. Den svenska strategin blev jämförelsevis mindre långtgående och med målet att balansera insatser för att begränsa virusets framfart med en strävan att minimera pandemins övriga negativa konsekvenser för individ och samhälle. Resultatet blev ett antal restriktioner och förbud – framför allt avseende utlandsresor och större offentliga sammankomster – kombinerade med allmänna hälsorekommendationer och tillit till medborgarnas eget ansvarstagande.

Trots ambitionen att behålla en relativ öppenhet i det svenska samhället, blev effekterna av pandemin och den medföljande restriktionspolitiken mycket stora på många samhällsområden. Den organiserade idrottsrörelsen var inget undantag. Regeringens avrådan mot ”icke nödvändiga resor till alla länder” innebar att all form av internationellt idrottsutbyte tvingades till en omedelbar timeout. Till detta kom beslutet den 11 mars om att begränsa antalet personer vid allmänna sammankomster – först till högst 500 deltagare och därefter till endast 50 personer – vilket i praktiken tvingade svensk idrott att stänga sina läktare. De ekonomiska effekterna blev långtgående, särskilt för idrotter med vanligtvis stora publikintäkter.

För landets idrottsföreningar blev Folkhälsomyndighetens rekommendationer att fortsätta arrangera idrottsaktiviteter för barn och ungdomar, men under former ämnade att begränsa smittspridning. Budskapet var att i möjligaste mån undvika

närkontakt mellan idrottsutövare, bedriva träningar och andra idrottsaktiviteter utomhus, skjuta upp tävlingar och cuper samt undvika resor i samband med idrottsutövande.

Förutom den organiserade idrottsrörelsen påverkades även den svenska befolkningens tränings- och motionsvanor av pandemin och samhällsrestriktionerna. För vissa innebar ökat hemarbete och råd om att undvika större folksamlingar en tid av isolering och passivitet. Andra sökte alternativ till den ordinarie gym- eller gruppträningen genom att träna hemma eller via vistelse i skog och mark. På så sätt blev åren 2020–2021 en period då både många idrottsaktiviteter ställdes in, och då idrottsorganisationer och individer fick ställa om och anpassa sina idrottsaktiviteter till en ny vardag.

Uppdraget till Centrum för idrottsforskning

För 2021 har Centrum för idrottsforskning (CIF) haft i uppdrag av regeringen att genomföra en fördjupad analys av coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen.

Enligt regeringen är det särskilt viktigt att undersöka vilken idrottslig, social, organisatorisk och ekonomisk påverkan som pandemin har haft i olika typer av föreningar. En sådan analys ska i sin tur kunna ge svar på frågor om bland annat idrottsrörelsens logik, sammanhållning, anpassningsförmåga, uthållighet, krisberedskap och samhällsnytta.

Under 2021 har Centrum för idrottsforskning även haft i uppdrag att analysera förekomsten och behovet av ändamålsenliga anläggningar och utemiljöer för idrott och andra former av hälsofrämjande fysisk aktivitet. Detta uppdrag har vi redovisat separat i en antologi med titeln *Idrottsanläggningar – i dag och i morgon: Om behov, tillgänglighet och konkurrerande intressen*. I antologin bidrar forskare och sakkunniga med viktig kunskap och värdefulla perspektiv på frågor kopplade till anläggningar och ytor för idrott och fysisk aktivitet. Antologin inleds med att Johan R Norberg, utredare på Centrum för idrottsforskning, presenterar de texter som ingår samt redogör för Centrum för idrottsforskningens övergripande slutsatser. I denna huvudrapport ingår endast en redogörelse av vår fördjupade analys av coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen.

Hur har vi tolkat uppdraget?

Ett uppdrag av denna karaktär kan inte genomföras utan vissa förbehåll och förtydliganden. Vårt förbehåll handlar om tidsperspektiv. Den pandemi som sprids över världen våren 2020 är ännu inte över. Mycket av den statistik, kunskap och forskning som ingår i årets fördjupade analys har dessutom samlats in i en samhällssituation präglad av restriktioner och osäkerhet. Av detta följer att många slutsatser och analyser rörande pandemins effekter måste betraktas som preliminära och grundade i ett begränsat tidsperspektiv. De långsiktiga effekterna av coronapandemin på svensk idrott kan ännu inte bedömas. För en sådan analys krävs både fördjupade forskningsinsatser om hur pandemin och medföljande samhällsrestriktioner påverkat svensk idrott, och studier av idrottandets existensvillkor och förutsättningar när pandemin väl ebbat ut. Analysen i årets rapport ger en första bild av pandemins effekter på svensk idrott. De långsiktiga effekterna kommer att vara ett viktigt tema för Centrum för idrottsforskningens uppföljning under flera år framöver.

Vårt förtydligande handlar om analysens omfång. Trots ett begränsat tids- och källäge, har vi eftersträvat ett brett perspektiv. Regeringens explicita uppdrag till Centrum för idrottsforskning var att analysera coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen, det vill säga sådan idrottsverksamhet som bedrivs i frivilligt organiserad och medlemsbaserade föreningar och förbund. Även om föreningsidrotten varit vårt primära studieobjekt har vi även inkluderat kartläggningar och analyser av idrotts- och motionsaktiviteter i privat eller oorganiserad regi. Denna breddade ansats kan motiveras i sin egen rätt. Det finns ett stort samhällsvärde i att kartlägga hur svenska invånares tränings- och motionsvanor påverkades av pandemin. Till detta kommer att en bred ansats gör det möjligt att undersöka huruvida coronapandemin skapat strömningar mellan idrottsaktiviteter i ideell, privat och oorganiserad regi.

Medverkande i årets fördjupade analys

Centrum för idrottsforskningens fördjupade analyser brukar vanligtvis redovisas i särskilda rapporter eller forskningsöversikter, medan vår huvudrapport består av en samlad bedömning av årets uppdrag och en redovisning av vårt indikatorsystem. I årets fördjupade analys av coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen har vi emellertid valt att redovisa hela uppdraget inom ramen för vår huvudrapport. Delar av redovisningen är integrerad med vår ordinarie uppföljning av indikatorer (se kapitel 3), inte minst hur pandemin påverkat barn- och ungdomsidrottens verk-

samhet samt (kraftigt begränsat) svensk elitidrotts deltagande och resultat i internationella mästerskap. Därutöver har vi kompletterat årets huvudrapport med sammanlagt tre kapitel, där forskare bidrar med fördjupade resultat från tre separata delstudier.

De medverkande i årets fördjupade analys kan fördelas i tre kategorier.

Den första kategorin är analyser som genomförts av Centrum för idrottsforskningskansli. Eftersom kansliet kontinuerligt följer upp idrottsrörelsens villkor och verksamhet via indikatorer blev det naturligt att utvidga denna uppföljning med fördjupade analyser av pandemins påverkan under 2020, och vidare in på 2021. Förutom detta har kansliet genomfört en fördjupad analys av det statliga kris- och stimulansstödet till idrottsrörelsen under 2020–2021. Analysen redovisas i kapitel 4 i denna rapport. Den ekonomiska analysen har möjliggjorts av att Riksidrottsförbundet bistått med ingående underlag om hur det statliga stödet fördelats internt inom idrottsrörelsen. Därutöver har två tjänstemän på Riksidrottsförbundet intervjuats. Arbetet har genomförts i dialog med Riksrevisionen och Jämställdhetsmyndigheten.

Den andra kategorin består av beställda rapporter från forskargrupper som bedriver studier om coronapandemins effekter på svensk idrott.

Det första bidraget har titeln *Idrottsrörelsen och coronakrisen – ställa in, ställa om, ställa upp* och är författat av Daniel Svensson och Susanna Hedenborg, båda verksamma forskare vid Malmö universitet. Studien har tillkommit inom ramen för forskningsprojektet *Röster från en stängd idrottsvärld* i samarbete med forskningsprogrammet Mistra Sport & Outdoors. I forskningsprojektet undersöks coronakrisens effekter på idrottandet i Sverige i vid mening. Förutom föreningsidrotten undersöks där hur pandemin påverkat motionsvanor och fysisk aktivitet samt supporterskap. En stor del av källmaterialet utgörs av en elektronisk enkätstudie, som genomfördes under våren 2020 respektive våren 2021 och besvarades av 1 141 personer i åldern 16–80 år. Till detta kommer kompletterande intervjuer med sammanlagt 121 av de svarande: idrottsledare, aktiva, motionärer och supportrar. Studien ger således en bred bild av hur pandemin påverkade människors idrotts- och motionsvanor i Sverige. Merparten av datamaterialet samlades dessutom in i ett tidigt skede, redan våren 2020, vilket gör studien till ett viktigt tidsdokument. Bidraget redovisas i kapitel 5 i denna rapport.

Det andra bidraget har titeln *Att leva i en berg-och-dalbana: Elevers röster om covid-19 under perioden 2020–2021 vid nationellt godkända idrottsutbildningar*.

Bidraget är författat av Urban Johnson, Krister Hertting, Andreas Ivarsson och Eva-Carin Lindgren, samtliga forskare vid Högskolan i Halmstad. Som titeln visar, har forskarna intresserat sig för en grupp som drabbades särskilt hårt av pandemin: elitsatsande ungdomar på landets idrottsgymnasier. Utmärkande för denna grupp är att deras tillvaro förändrades både drastiskt och dubbelt, när deras gymnasiestudier övergick till distansutbildning samtidigt som idrottens tävlingsverksamhet tvingades till en timeout. Hur påverkade detta de ungas livssituation, deras elitsatsning och deras psykiska välmående? För att undersöka saken genomförde forskargruppen fokusgruppsintervjuer med gymnasieelever vid två skolor som bedriver nationellt godkända idrottsutbildningar. Intervjuerna genomfördes hösten 2020, med viss uppföljning i maj 2021. Totalt deltog 53 elever, aktiva inom idrotterna golf, handboll, badminton, simning och fotboll. Bidraget redovisas i kapitel 6 i denna rapport.

Den tredje kategorin av insatser inom ramen för årets fördjupade analyser är en större enkätstudie som genomförts i samarbete med analysföretaget Ungdomsbarometern. Ungdomsbarometern är ett analysföretag som sedan början av 1990-talet genomför årliga nationella attitydundersökningar av ungdomar i åldern 15 till 24 år. De kartlägger både generella trender med avseende på ungdomars tankar, värderingar och beteendemönster, samt genomför fördjupande analyser av specifika områden på uppdrag av myndigheter och företag.

I Ungdomsbarometerens enkäter ingår regelbundet frågor om ungas fritids-, motions- och idrottsvanor. De har således både lång erfarenhet och ett omfattande källmaterial i frågor kopplade till svensk barn- och ungdomsidrott. Företaget har därtill vid flera tidigare tillfällen kartlagt ungas föreningsidrottande i samarbete både med Centrum för idrottsforskning och med Riksidrottsförbundet. Ett exempel är rapporten *En engagerad idrottsgeneration*, som ingick i Centrum för idrottsforskningens uppföljning av statens stöd 2019.

I årets fördjupade analys bidrar Ungdomsbarometern med rapporten *Förändringar i ungas träning under coronapandemin*. Rapporten baseras på en digital enkätundersökning som genomfördes under oktober–november 2021. Totalt intervjuades 3 483 personer. Rapporten finns att ladda ned från Centrum för idrottsforskningens webbplats.

Vad visar årets fördjupade analys?

Om coronapandemins effekter för barn- och ungdomsidrotten

Ett viktigt tema i årets fördjupade analys är hur coronapandemin påverkade svensk barn- och ungdomsidrott.

Ett första svar ges i vår årliga uppföljning av aktivitetsnivåer i barn- och ungdomsidrotten, baserad på föreningars egna uppgifter om genomförda deltagartillfällen inom ramen för det statliga lokala aktivitetsstödet (LOK-stödet) (se uppföljning av indikator 1.3 i denna rapport). Jämförelser av aktivitetsnivåer åren 2020 och 2019 (året före pandemin) visar en genomsnittlig minskning på 10 procent bland föreningsidrottare i åldern 7–20 år. Nedgången var förhållandevis jämnt fördelad avseende kön och åldersgrupp. Samtliga gruppers deltagartillfällen minskade med mellan 9–12 procent. Undantaget är kategorin pojkar i åldern 17–20 år, där nedgången var något större; 16 procent.

När analysen inkluderar personer över 20 år, framkommer än mer drastiska siffror. I åldern 21–25 var nedgången 39 procent för flickor och 37 procent för pojkar. Den stora nedgången i denna ålderskategori förklaras av att Folkhälsomyndighetens rekommendationer om att fortsätta med barn- och ungdomsidrott under pandemin endast omfattade unga upp till 18 år. Personer över 18 år klassificerades som vuxna, med följden att denna åldersgrupp uppmanades att vara mer restriktiv i sitt idrottande.

Slutligen visar LOK-statistiken att antalet registrerade deltagartillfällen för personer över 25 år minskade med hela 67 procent för flickor/kvinnor och 71 procent för pojkar/män. I denna ålderskategori ingår endast personer med funktionsnedsättning. Nedgången här speglar således inte ett minskat allmänt idrottsdeltagande bland unga vuxna över 25 år. Däremot visar den att parasport drabbades särskilt hårt av pandemin och de påföljande samhällsrestriktionerna.

En jämförelse mellan idrotter visar även att pandemin drabbade inomhusidrotter betydligt hårdare än utomhusidrotter. Bland de stora barn- och ungdomsidrotterna kan stora minskningar noteras för idrotterna gymnastik, handboll, innebandy och basket. Även kampsporter drabbades hårt. Den största barn- och ungdomsidrotten i Sverige – fotboll – hade emellertid ingen nedgång alls i fråga om deltagartillfällen, däremot en mindre nedgång i antalet aktiviteter. Detta förklaras av att fotbollsföreningar i likhet med andra utomhusidrotter tilläts att fortsätta träna under pandemin, men inte att tävla.

Sammantaget resulterade coronapandemin således i en betydande minskning av aktivitetsnivåerna i barn- och ungdomsidrotten under 2020. Den genomsnittliga nedgången på 10 procent bland unga i åldern 7–20 är den största som uppmätts sedan Centrum för idrottsforskning påbörjade sin uppföljning av statens stöd till idrotten år 2009. Samtidigt bör det påminnas om att de svenska samhällsrestriktionerna var begränsade avseende barn- och ungdomsidrotten. Till skillnad från många jämförbara länder uppmuntrades Sveriges idrottsföreningar att fortsätta bedriva träning och fysisk aktivitet för unga, om än i former som begränsade risken för smittspridning. En mer fullständig timeout av föreningsidrott hade rimligtvis resulterat i en betydligt kraftigare nedgång.

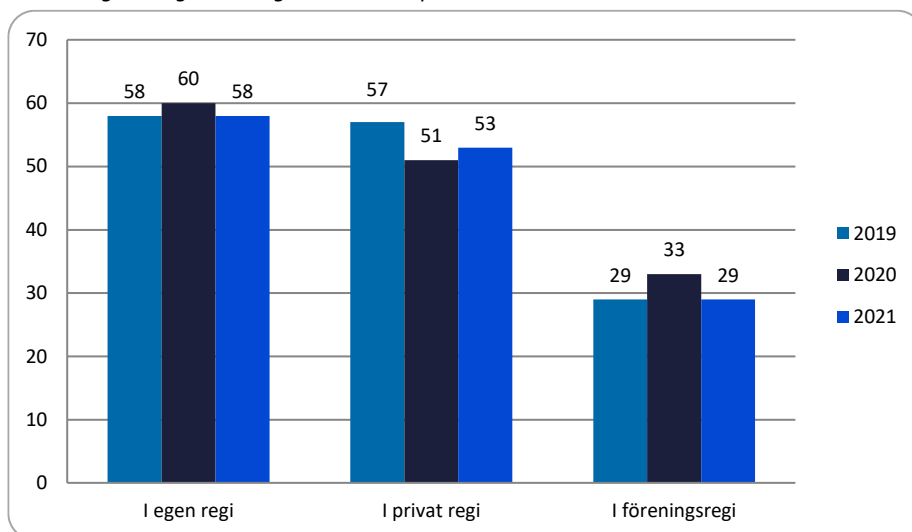
Bilden av pandemin och dess effekter på barn- och ungdomsidrotten kan kompletteras med Ungdomsbarometerns studie om förändrade träningsvanor bland unga i åldern 15–24 år under pandemin. Denna studie mäter inte faktiska aktivitetsnivåer i föreningsidrotten. Däremot ger den värdefull information om hur äldre ungdomar och unga vuxna själva anser att deras idrotts- och motionsaktiviteter påverkats av pandemin. Därtill ger studien en indikation på hur unga under denna period valt mellan att vara fysiskt aktiva i föreningsregi, i privat regi (gym, fitnesscenter etcetera) eller i egen regi.

Ungdomsbarometerns studie innehåller flera positiva resultat avseende ungas idrottande under coronapandemin.

Ett första resultat är att ungas idrotts- och träningsaktiviteter varit förhållandevis konstanta under åren 2020–2021 jämfört med tiden före pandemin. Visserligen noteras vissa trender, såsom att fler unga säger sig ha tränat hemma eller utomhus i större utsträckning än tidigare. Vidare är det något fler som uppger att man gjort ett tillfälligt uppehåll av en idrotts- eller träningsaktivitet samt även att man prövat nya träningsformer, inte minst träningsprogram som lagts ut på internet. Alla dessa förändringar framstår som rimliga med tanke på coronapandemin och de medföljande samhällsrestriktionerna.

Det mest intressanta är emellertid att dessa förändringar inte gjort större avtryck i ungdomars val mellan träning i föreningsregi, i privat regi eller i egen regi, som går att utläsa i figur 2.1.

Figur 2.1. Träning i egen regi, i privat regi och i föreningsregi; Ungdomsbarometern 2021, *Förändringar i ungas träning under coronapandemin*

Fråga: På vilket eller vilka av följande sätt tränar/motionerar du?

Filter: Tränar minst någon gång i månaden; Nedbrytning: Tidsjämförelse

Källa: Ungdomsbarometern (2022) *Förändringar i ungas träning under coronapandemin*

Enligt Ungdomsbarometerens uppgifter minskade visserligen träning i privat regi (på gym, träningscenter med mera) under 2020. Både träning i egen regi och i föreningsregi visade däremot en smärre ökning detta år. I mätningen hösten 2021 var nivåerna tillbaka till situationen före pandemin (med viss eftersläpning för träning i privat regi). Med utgångspunkt i aktivitetsnivån ”Tränar minst någon gång i månaden” skedde således små och dessutom positiva förändringar i ungas idrottande under coronapandemin.

I Ungdomsbarometerens studie ingick även riktade frågor till den grupp unga som uppgivit att man tidigare tränat/motionerat i föreningsregi, men nu slutat. Inte heller dessa svar indikerade emellertid att ungdomar skulle ha lämnat föreningsidrotten i större utsträckning under pandemin än tidigare. Någon coronarelaterad ”drop out”-effekt från föreningsidrotten kunde således inte utläsas av studien.

Även i andra avseenden gav Ungdomsbarometerens studie en påfallande positiv bild av dagens ungdomsgeneration, och deras inställning till idrott och fysisk aktivitet. Enligt studien ser de unga positivt på tillvaron. De vill ta igen förlorad tid och återgå till det liv de levde före pandemin. Deras träningsfrekvens hösten 2021 var högre

än tidigare, och de sade sig vilja träna mer tillsammans med vänner samt gärna återuppta idrotts- eller träningsaktivitet som de tidigare slutat med.

Trots en pandemi som ställt in träningar, begränsat tillgången till gym och idrottsanläggningar och skapat oro för smitta ser vi en något ökad träningsfrekvens bland unga. Ett troligt resultat av det övergripande fokus unga haft på hälsa och välmående under pandemin, för en del som ett sätt att hantera stressen av att befinna sig i en pandemi, med allt vad det innebär. Samtidigt är det en hälsointresserad ungdomsgeneration vi har, som gärna prioriterar och som lägger ned mycket tid på träning.

Ett allmänt intryck av Ungdomsbarometers studie är således att pandemin inte lämnat bestående negativa effekter på ungas intresse för träning och fysisk aktivitet. Inte heller verkar pandemin ha orsakat en förskjutning i ungas idrottsval från föreningsidrotten till träning och fysisk aktivitet i privat eller egen regi.

Dessa för idrottsrörelsen positiva resultat måste dock ställas mot ett antal generella trender och utmaningar rörande idrotts- och motionsvanor hos dagens ungdomsgeneration. I likhet med tidigare mätningar, visade Ungdoms-barometerns studie att föreningsidrottandet alltså minskar under tonåren, medan träning i privat och egen regi i stället ökar. Vidare är intresset för hälsofrågor stort bland unga, men deras val av träningsform styrs snarare av faktorer som flexibilitet, att ha roligt, träffa kompisar och kunna styra över sin egen träning, snarare än att tävla mot andra. Denna "hälsoboom" hos unga var en utmaning för idrottsrörelsen redan före pandemin – och den kommer att förbli en utmaning även framöver.

Om nödvändigheten och förmågan att ställa om

I Daniel Svensson och Susanna Hedenborgs studie får individer med olika koppling till idrotten möjlighet att komma till tals och dela med sig av tankar, erfarenheter och beteenden från pandemitiden. Dessa röster är viktiga påminnelser om att coronapandemin drabbade Sverige på många och skilda sätt. Studien visar dock också en stor variation i hur företag, idrottsorganisationer och individer hanterade krisen. Medan vissa delar av idrottslivet i Sverige tvingades att – åtminstone periodvis – ställa in, fanns det andra som prövade att ställa om och anpassa verksamheten till de nya förutsättningarna. Bland idrottsföreningar blev det vanligt att förlägga aktiviteter utomhus, såväl träningspass som årsmöten och olika sociala event. En andra vanlig strategi var att pröva digitala lösningar, såsom att arrangera träningspass och tävlingar över internet, eller med hjälp av GPS-klockor, träningsappar eller andra hjälpverktyg. Även för personer som vanligtvis tränar och motionerar i privat eller egen regi innebar pandemin en ny situation. För vissa ledde

hemarbete och isolering till minskad fysisk aktivitet. För andra skapade samhällsrestriktionerna i stället nya möjligheter för fysisk aktivitet i form av träning hemma, promenader och utevistelse.

Just idrottens förmåga att ställa om utgör ett centralt tema i Svensson och Hedenborgs undersökning. I svaren från deras omfattande enkätstudie och efterföljande intervjuer noterar de även ett intressant samband mellan individers reaktioner på krisen och deras idrottsliga drivkrafter. Med utgångspunkt i Aaron Antonovskys teori om salutogent tänkande och människors behov av sammanhang, konstaterar de att personer som i första hand idrottar och motionerar för att må bra och för att leva hälsosamt verkar ha hanterat pandemin bättre, än personer som snarare drivs av en stark tävlings- och prestationslogik. För den senare gruppen har det helt enkelt varit svårare att finna motivation och mening med träning, när möjligheten till tävling saknats. Även på organisatorisk nivå fann de ett liknande mönster.

Idrottsorganisationer med hög grad av sportifiering (väl tilltagen organisation, många specialiserade roller, stor omsättning) har dessutom drabbats hårt av inkomstbortfall under pandemin. Specialiserad och rationaliserad träning i specialbyggda träningsmiljöer har varit svårt att bedriva, medan mindre organiserade träningsformer utomhus har kunnat pågå mer eller mindre opåverkade.

I delstudien från forskargruppen vid Högskolan i Halmstad – om elitsatsande elever vid nationellt godkända idrottsutbildningar – noterades ett liknande samband mellan elevers inställning till tävlingsidrott och deras hantering av coronapandemin. För denna grupp förändrades tillvaron drastiskt när skolor övergick till distansutbildning, samtidigt som man inte längre kunde utöva sin idrott. För många elever blev detta en svår och utmanade period, präglad av isolering, ovisshet och bristande motivation för både träning och studier.

Forskarna noterade att det fanns elever som lyckades att anpassa sig till den nya tillvaron, men att det också fanns unga som gav upp sin elitsatsning. Bäst klarade sig elever med gott självförtroende, hög tillit till sin egen kompetens och flexibilitet i förhållande till förändrade vardags- och träningsvillkor. Därtill var en nyckelfaktor att tidigt inse ”betydelsen av det nära sambandet mellan kropp och själ, det vill säga att begränsningar av idrottandet också leder till en reducerad förmåga att mentalt klara vardagens bekymmer och upprätthållandet av sociala kontakter”.

Om betydelsen och effekten av det statliga kris- och stimulansstödet

Under 2020–2021 beviljades idrottsrörelsen ett särskilt statligt kris- och stimulansstöd på totalt 3 455 miljoner kronor vid sidan av det ordinarie statsanslaget. Stödet utgjorde en del av de många statliga insatser som vidtogs för att hjälpa krisande branscher och verksamheter under coronapandemin.

Riksidrottsförbundets fördelning av krisstödet kan delas in i tre övergripande kategorier. Den första och största kategorin är *kompensationsstöd till klubbar och specialidrottsförbund för ett antal större och utpekade evenemang* – framför allt seriespel på elitnivå i publikstarka lagidrotter, ett antal mästerskapstävlingar samt vissa större massevenemang. Kännetecknande för denna kategori är att den samlar de delar av idrottsrörelsens verksamhet som vanligtvis har störst kommersiella intäkter (och följaktligen haft störst intäktsbortfall på grund av krisen). Utmärkande är vidare att specialidrottsförbunden själva, och inte Riksidrottsförbundet, ansvarade för bidragets fördelning mellan klubbar och verksamheter. I skrivande stund (mars 2022) har totalt 1 675 miljoner kronor delats ut i denna kategori, vilket motsvarar 48 procent av det totala kris- och stimulansstödet för 2020–2021.

Den andra kategorin är *kompensationsstöd till lokala idrottsföreningar*. Detta bidrag har fördelats helt och hållet av Riksidrottsförbundet, genom ett ansökningsförfarande där lokala idrottsföreningar fått redogöra för vilket evenemang man inte kunnat genomföra och vilka intäktsbortfall eller ökade kostnader man drabbats av. Hittills har 815 miljoner kronor utdelats, motsvarande 24 procent av det totala kris- och stimulansstödet.

Den tredje kategorin är *återstartsstöd*. Detta bidrag tillkom under 2021, med syfte att stimulera en uppstart av specialidrottsförbundens verksamhet efter coronapandemin, så att dessa skulle ges möjlighet att ”rekrytera, återrekrytera och behålla medlemmar”. Totalt har 620 miljoner kronor beviljats, motsvarande 18 procent av det totala kris- och stimulansstödet.

Därutöver återstår cirka 350 miljoner kronor som ännu (mars 2022) inte fördelats.

I kapitel 4 i denna rapport ges en ingående redogörelse för, och analys av, det statliga kris- och stimulansstödet till idrottsrörelsen. Nedan sammanfattas Centrum för idrottsforskningens bedömning av stödet i två övergripande slutsatser.

- Den första slutsatsen är att det statliga kris- och stimulansstödet har mildrat effekterna av coronapandemin, och därmed varit av betydelse för svensk idrott i denna ovanliga situation.

Riksidrottsförbundet äskade sammanlagt 3 500 miljoner kronor i coronastöd för 2020–2021. Regeringen beviljade nästan hela summan, totalt 3 455 miljoner kronor. Beloppet ska inte uppfattas som att idrottsrörelsen vare sig begärde eller fick full ekonomisk kostnadstäckning för sina kostnader och intäktsbortfall under pandemin. Däremot beviljades Riksidrottsförbundet nästan hela det belopp som förbundet självt ansåg nödvändigt för att idrottsrörelsen skulle klara sig igenom krisen. Det kan vidare konstateras att inga specialidrottsförbund eller stora idrottsklubbar gått i konkurs under krisen. Tvärtom indikerar de få studier som hittills gjorts, av såväl elitklubbar som lokala idrottsföreningars ekonomi under pandemin, att man klarat krisen förhållandevis väl och att statens stöd bidragit till detta.

- Den andra slutsatsen är att stödets starka fokus på kompensation för ekonomiskt bortfall har fått idrottspolitiska konsekvenser.

En första konsekvens är att en majoritet av landets lokala idrottsföreningar – enligt Riksidrottsförbundets egna bedömningar uppemot 73 procent – inte tilldelades kompensationsstöd under 2020, eftersom de antingen nekats bidrag eller saknat förlorade intäkter som kunde kompenseras. Om kompensationsstödet även inkluderat aktivitetsbortfall, hade bidragsfördelningen rimligtvis blivit annorlunda.

Den principiellt viktigaste konsekvensen är emellertid att Riksidrottsförbundets utformning av sitt kompensationsstöd bröt med många av de traditionella värden och logiker som präglar den ordinarie offentliga idrottspolitiken på välfärdspolitisk grund. Det traditionella statliga idrottsstödet är i mångt och mycket en motvikt mot marknadskrafters inverkan inom idrotten. Det är ett sätt att främja idrottsrörelsens ideella krafter och samtidigt utjämna den ojämlika resursfördelning som marknaden skapar mellan stora och små idrotter, samt mellan olika socio-demografiska kontexter. Kompensationsstödet under coronapandemin har byggts på en motsatt logik: dess primära syfte har varit att kompensera idrottsrörelsen för uteblivna kommersiella intäkter i en extrem samhällssituation där marknadskrafterna slagits ur spel.

Av detta följer att kompensationsstödet i praktiken skapat en kraftig förskjutning i den samlade statliga idrottspolitiken. Genom att kompensera för ekonomiskt bort-

fall har bidraget snarare upprätthållit än motverkat den ojämlikhet i fördelning av resurser inom idrotten som marknadskrafterna i vanliga fall ger upphov till. Det gäller såväl avseende olika idrotters ekonomiska villkor som i fördelningen mellan kvinnor och män, samt rörande sociodemografiska dimensioner. Här ska tilläggas att en ingående och systematisk analys av stödets fördelning avseende kvinnor och mäns idrottande inte har varit möjlig att göra. Däremot kan det konstateras att Riksidrottsstyrelsen strategi för att främja en jämställd eller jämlik fördelning av kompensationsstödet begränsades till en generell uppmaning till specialidrottsförbunden ”att inte förstärka tidigare ojämställdheter inom idrotten” i sin bidragsfördelning.

Kompensationsstödet har även i praktiken resulterat i en kraftig satsning på elitidrott, låt vara avgränsad till de delar av elitidrotten som vanligtvis har stora kommersiella intäkter. Vidare har kompensationsstödet slutligen inneburit en väsentlig resursförstärkning till vuxenidrott, även om bidrag även riktats till barn- och ungdomsverksamhet.

Inga av dessa idrottspolitiska förskjutningar ska uppfattas som resultat av strategiska idrottspolitiska överväganden. De är däremot effekter av ett statligt idrottsstöd utformat för att kompensera idrottsrörelsen för förlorade intäkter.

Avslutande reflektioner om coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen

Med inspiration hämtad från Svensson och Hedenborgs bidrag i denna rapport (se kapitel 5) kommer Centrum för idrottsforskning avslutande reflektioner om coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen att ta utgång i de tre begreppen ”ställa upp”, ”ställa in” och ”ställa om”.

Ställa upp

Den svenska strategin för att bekämpa coronapandemin byggde på ett begränsat antal förbud och restriktioner förenade med allmänna hälsorekommendationer. Till grund för denna strategi låg ett förtroende för medborgarnas eget ansvarstagande och villighet att ställa upp i en extrem samhällssituation, och frivilligt följa myndigheters råd och rekommendationer.

Den organiserade idrottsrörelsen markerade omedelbart sin beredvillighet att sluta upp bakom den svenska coronastrategin och följa Folkhälsomyndighetens rekommendationer. Detta var inte ett tomt löfte. I Riksidrottsförbundet och i många medlemsförbund inleddes ett systematiskt arbete med att tolka och för-

medla hur Folkhälsomyndighetens direktiv skulle appliceras i förenings-idrottsliga sammanhang. Samtidigt infördes stora begränsningar i idrottsrörelsens verksamhet. Enligt uppgifter från Riksidrottsförbundet finns det mycket få exempel på motstånd, eller att rekommendationer inte efterlevts bland idrottsrörelsens förbund och föreningar. Åtgärderna var kanske inte alltid uppskattade, men de respekterades och följdes. I detta avseende kan idrottsrörelsens hantering av krisen ses som ett uttryck för den höga grad av tillit som vanligtvis brukar framhållas som ett kännetecken för det svenska samhället, och det svenska politiska systemet. En samhällskris hade uppstått – och idrottsrörelsen visade sin vilja och kapacitet att ställa upp.

Det var dock inte enbart idrottsrörelsen som ställde upp i denna extrema situation. Till följd av coronapandemin och medföljande samhällsrestriktioner hamnade idrottsrörelsen i en akut ekonomisk kris. Regeringens svar blev ett statligt kris- och stimulansstöd på sammanlagt 3 455 miljoner kronor för åren 2020–2021, vid sidan av det ordinarie statliga idrottsstödet. Bidraget vittnar både om idrottens starka ställning i det svenska samhället, och en vilja från staten att bistå idrottsrörelsen i en krissituation. På så sätt refererar begreppet ”ställa upp” till både idrottsrörelsens och statens idrottspolitiska agerande under coronapandemin.

Ställa in

Till följd av coronapandemin tvingades många idrottsaktiviteter i Sverige att ställas in eller skjutas på framtiden. För det internationella idrottsutbytet uppstod en närmast fullständig timeout på grund av regeringens avrådan mot internationella resor. Även inom Sveriges gränser minskade tävlingsverksamheten kraftigt efter Folkhälsomyndighetens uppmaning till idrottsföreningar om att ”skjuta upp matcher, tävlingar och cuper” och ”undvika onödiga resor i samband med idrottsutövande”. Förbudet mot allmänna sammankomster gjorde det dessutom omöjligt att anordna större motionsevenemang med många deltagare. Mot denna bakgrund är formuleringen ”ställa in” en adekvat beskrivning av coronapandemins effekt på svensk idrott.

Samtidigt måste det tilläggas att stora delar av idrottsrörelsen trots allt inte ställdes in under pandemin. Viktigast i detta sammanhang är att den organiserade barn- och ungdomsidrotten i stor utsträckning kunde fortgå, om än i enlighet med Folkhälsomyndighetens begränsande rekommendationer, såsom att ”undvika närkontakt mellan idrottsutövare” och ”om möjligt hålla träningar och andra idrottsaktiviteter utomhus”. Effekterna går att mäta i den så kallade LOK-stödsstatistiken:

den organiserade barn- och ungdomsidrotten minskade med 10 procent under 2020.

Även delar av tävlingsidrotten kunde återupptas igen redan sommaren 2020, efter endast några få månaders uppehåll. Av särskild vikt för svensk elitidrott blev Folkhälsomyndighetens beslut om att slopa reserestriktioner för professionella idrottare. Detta gjorde det möjligt att återuppta mästerskapstävlingar och seriespel på elitnivå i många svenska idrotter, dock inför tomma läktare.

Även om stora delar av svensk idrottsrörelse tvingades att ställa in sina aktiviteter under coronapandemin, är kanske det mest anmärkningsvärda således att en påfallande stor verksamhet trots allt kunde fortgå. De minskade aktivitetsnivåer som noterats för svensk idrott under 2020 och 2021 måste ställas mot den mer fullständiga lockdown som infördes i många jämförbara länder.

Ställa om

Begreppet ”ställa om” refererar här till de många insatser som genomfördes av förbund, föreningar, företag och enskilda individer i syfte att anpassa sina idrotts- och motionsaktiviteter till de samhällsrestriktioner som följde på coronapandemin. Exempelen är många. För många idrottsföreningar som vanligtvis bedriver verksamhet inomhus blev lösningen att flytta ut sina aktiviteter, eller ersätta den ordinarie idrottsträningen med andra former av motion och fysisk aktivitet. Även digitala hjälpmedel började att utnyttjas i stor utsträckning, såsom att genomföra träningspass och tävlingar online eller med hjälp av GPS-klockor, träningsappar eller andra hjälpverktyg.

Den betydande omställning som idrottsrörelsens förbund och föreningar genomförde under coronapandemin var knappast önskad. Det var åtgärder som tvingades fram för att hantera en unik och extrem samhällssituation. Med denna reservation vittnar det även om en förmåga inom idrottsrörelsen att tänka om, att anpassa sig till nya samhällsvillkor och att pröva nya vägar.

Flera bidrag i årets fördjupade analys har pekat på att såväl idrottsorganisationers som individers idrottsliga drivkrafter har påverkat möjligheten och förmågan att ställa om under coronapandemin. Budskapet är att idrottsverksamheter med starka sociala och hälsomässiga drivkrafter haft det förhållandevis enklare att anpassa sig till pandemin, än idrottsverksamheter som styrs av en stark tävlings- och prestationslogik. Detta är en viktig tankeställare.

Inom idrottsrörelsen bedrivs sedan 2015 ett omfattande förändringsarbete under namnet *Strategi 2025*. Två viktiga mål i detta strategiarbete är att få fler att börja med föreningsidrott, och att fler dessutom ska välja föreningsidrott under hela livet. För att detta ska vara möjligt krävs emellertid ett antal utvecklingsresor, där en har rubriken ”En ny syn på träning och tävling”. Målet med denna resa är att skapa:

... en idrottsrörelse där alla får plats att idrotta utifrån sina villkor oavsett ambition, ålder, kön, prestationsnivå eller andra förutsättningar. Träning och tävling utformas så att utövaren mår bra, har roligt och utvecklas under hela livet.⁴

En central tanke i idrottsrörelsens eget strategiarbete är således att verksamheten drivs av en stark tävlings- och prestationslogik, och att en väg till att växa som folk-rörelse handlar om att inte förlora de som snarare idrottar för att ha roligt och att må bra. Kanske kan den påtvingade omställning och de nya erfarenheter som idrottsrörelsen fått under coronapandemin bli ett stöd i ett sådant förändringsarbete. För många idrottsföreningar i Sverige blev åren 2020–2021 en tid av inställda matcher, cuper och serier – men med fortsatt möjlighet till träning och fysisk aktivitet. Vad händer i en idrottsverksamhet när möjligheten till tävling tillfälligt tas bort? Hur påverkar det verksamhetens utformning och mening? Hur påverkas aktiva och ledare? Kan coronapandemin till och med bidra till ”en ny syn på träning och tävling”? Det vore i sådana fall en värdefull erfarenhet för idrottsrörelsen att ta med sig från en i övrigt mycket svår period.

---

⁴ <https://www.rf.se/RFarbetarmed/Strategi2025/UtvecklingsresornaiStrategi2025/>.